

КАКО СЕ МОЛИ СО ТЕЛО?

(Ацо Шопов, „Молитви на моето тело“)

Лидија Капушевска-Дракулевска,

редовен професор

Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

l.drakulevska@flf.ukim.edu.mk

Апстракт: Ацо Шопов е еден од ретките поети кој толку несебично, со душа и тело, е посветен на творечкиот чин и на пеењето како синоним на живеењето. Текстот се обидува да го елаборира творечкиот порив на Шопов преку навраќање кон циклусот песни „Молитви на моето тело“ од неговата култна стихозбирка *Небиднина* (1963). Во контекстот на современата македонска поезија, *Небиднина* на Шопов е илустративна за творечката експанзија и за плодотворните промени што ја зафаќаат нашата литература во целина некаде во 60-тите години на минатиот век, во смисла на ослободување и модернизација на поетскиот јазик и израз, во духот на најдобрите модерни европски традиции до кои, нашиот поет, стасал преку симбиоза на личното и универзалното поетско искуство, на индивидуалното и колективното наследство, на лирското (емоционално) и интелектуалното сознание, на „пеењето и мислењето“ (Хајдегер), во крајна инстанца. Ако „доаѓањето на свет“ за нас секогаш значи и „доаѓање во јазикот“, според прочуената синтагма на германскиот мислител Петер Слотердајк, тогаш јазикот е иманентна одредница на човековата егзистенција. Од друга страна, и еротиката на телото како праисконски човеков порив, го промовира телото како синоним на постоењето. Дилемата: дали телото е само објект, овоплотена духовност, или, пак, може да биде и субјект, свесен за својата плотност? – отвора пат за восприемање на творечкиот чин како некој вид еротска сензуалност, односно како телесно-јазикотворечки чин, онака како што го поима нашиот Шопов. Животот на *телото* и животот на *зборот* се поистоветуваат во циклусот „Молитвите на моето тело“: сетилните пориви својствени за телото стануваат материјал и медиум на поетскиот исказ.

Клучни зборови: Ацо Шопов, поезија, молитва, еротизам.

„Поезијата се остварува во постела, исто како и љубовта.“

Андре Бретон, „На патот за Сан Романо“

„‘Молитвите’ се просто молитви на телото, песна на љубовта.“

Ацо Шопов

„Телото мое те моли:

Пронајди збор што личи на обично дрво
што личи на дланки јагленосани и прародителски голи,
што е како чедност во секое молење прво.

За таков збор телото мое те моли.“

Овие почетни стихови од песната „Молитва за еден обичен но уште непронајден збор“, прва од вкупно единаесетте молитви во „Небиднина“, ја проблематизираат креативната јанса – „раѓањето на зборот“ – од истоимената воведна песна во стихозбирката. Ако „доаѓањето на свет“ за нас секогаш значи и „доаѓање во јазикот“, според прочуената синтагма на германскиот мислител Петер Слотердајк (2006: 31), тогаш јазикот е иманентна одредница на човековата егзистенција. Од друга страна, и еротиката на телото како праисконски човек порив, го промовира телото како синоним на постоењето. Дилемата: дали телото е само објект, овоплотена духовност, или, пак, може да биде и субјект, свесен за својата плотност? – отвора пат за восприемање на творечкиот чин како некој вид еротска сензуалност, односно како телесно-јазикотворечки чин, онака како што го поима нашиот Шопов.

За Мерло-Понти, иако телото е и објект (за другите) и реалност во која се живее (за субјектот), тоа никогаш не е само објект или само субјект (според: Грос 2003: 168). „Телото не го поседуваме на ист начин како што ги поседуваме другите објекти. Бидејќи сме тело, ние мораме психички да му се приспособиме и во него да живееме“ (Грос 2003: 15). Кога телото се третира како *простор на пишување*, тогаш станува текст. Според критиката, „телото е читливо како текст, тоа има кожа, површина, означувачи, она што е видливо, дискурзивно, семантичко, под него е скриен или е полувидлив внатрешниот свет, она што е некажано или можеби незамисливо, она што е и што не е, метаморфозата како таква“ (Шафранек, цит. според Златар 2009: 246).

Синтагмите: „телото како текст“ и „текстот како тело“ се индикативни особено за автобиографскиот дискурс кој ја тематизира сопствената поетика: токму „Молитвите на моето тело“ на Шопов како метапоезија, авторефенцијално, ја проблематизираат дилемата на поетот пред сопственото творештво, при што *песната* станува *предмет на поезијата*. Ако ја прифатиме мислата на Емил Сјоран за тоа дека „секоја метафизика започнува со немирот на телото кој потоа станува универзален,“ Шопов е еден од оние автори кои се однесуваат *органиски, сетилно* кон текстот и кон процесот на пишување, кои го доживуваат текстот како *тело*. Животот на *телото* и животот на *зборот* се поистоветуваат во циклусот „Молитвите на моето тело“: сетилните пориви својствени за телото стануваат материјал и медиум на поетскиот исказ. Затоа поетот моли со *тело*, затоа исконската ритмичност на телото, неговата животворна енергија прераснува во парабола за ритуалноста на поетската

реч која „се двои од темнината“ („Раѓање на зборот“), аналогно на материјата во алхемичарскиот процес.

Ацо Шопов е еден од ретките поети кој толку несебично, со душа и тело, е посветен на творечкиот чин и на пеењето како синоним на живеењето. Во оваа смисла, во еден разговор со Гордана Бошнакоска, тој ќе рече: „Поетот треба да ја втисне во песната сета своја творечка индивидуалност, да ја проживее со секој дамар на својот поетски сензибилитет и наполно да се поистовети со неа“ (цит. според: Шопова 2003: 237). Оттаму и оној „поетски фатализам“ или свеста за „проклетството“ на поетското создавање, оттаму и оној безмалку суициден копнеж: „да изгорам во јагленот на зборот, / да се стопам“ – во финалето на песната „Раѓање на зборот“. Пораката на Шопов е, всушност, дека човек треба да се бори за *зборот*, што претставува една голема хуманистичка порака, сметаат проучувачите. Шопов е поет кој сака да ги истражи крајните граници на моќта на зборот.

Соочен со дилемите на творештвото, нашиот поет, во една пригода, мошне сликовито ќе изјави:

„Поетот е во песната како во студена пештера, како во непрегледна шума каде што наместо дрвја, лежат огромни, расфрлени и скаменети зборови. Тој е оној што треба да ги спаси од смртта, да ги разбуди од скаменетиот сон, да ја оживее шумата, за да почне дрвјето да оди. Често тој успева во тоа, а можеби уште почесто стои во неа, во таа шума, збунет и беспомошен, попусто повикувајќи ги да му помогнат во очајот поранешните поетски искуства. Попусто, зашто секоја песна е едно посебно откритие, едно посебно поетско сознание што не може да се повтори ако е веќе еднаш доловено.

И така од песна во песна. Штотуку ќе се затвори еден круг, треба да се отвори нов. И секогаш едно исто проклето прашање: како?“ (Шопов [1969] 2022: 72)

Токму потрагата по тоа *како?*, своевидното „креативно лутање“ како предуслов да се биде поет, што претставува мисла-водилка за нашиот Шопов, ќе го доведе до прагот на молитвениот дискурс: молитвата е време на молчење, таа претпоставува химничен тон и една возвишена, свечена и по малку мистична атмосфера низ која човекот се прочистува од внатрешните темни пориви и заронува во спокојство и тишина, како подготовка за она што ќе следи – поетската креација. Затоа поетот верува во моќта на молитвата како лековита спасителка од „овој стивнат и непознат вител“ („Десетта молитва на моето тело“). Но, потрагата по зборот што постојано се раѓа и постојано умира (кажано метафорички), претпоставува една никогаш незавршена авантура, смета Шопов и појаснува: „Поетот е постојано во потрага по зборот... Поетот

ќе го најде, потоа зборот ќе се изгуби и повторно ќе се роди во еден нов вид. Таа потрага по зборот е потреба на поетот да се зближи со своето време. Оттука искрснуваат сите тешкотии и сите убавини на поетското творење“ (цит. според: Шопова 2003: 125). Со други зборови, творечкиот немир не замира, не се успокојува дури ни во молитвеноста, напротив! Поетската игра секогаш одново го продолжува својот молитвен танц. Или, како што вели поетот: „(...) играта ќе продолжи пак / со иста таинственост и со иста чедност“ („Последна молитва на моето тело“).

Ако „да твориш, значи да љубиш“, тогаш и самиот поетски чин е љубовен акт во кој се раѓа песната. Оттаму и идентификациската схема помеѓу молитвата (божествениот аспект) и љубовта (која има човечката, но и божествена димензија) како најлични и најсубјективни од сите можни поетски изрази, оттаму и апотеозата на љубовта во „Молитвите...“ за која говори и самиот Шопов во еден разговор со Тамара Арсовска: „Молитвите на моето тело‘ ја содржат идејата на долго и неизодливо патување на љубовта и барање нова смисла на зборот со која тоа патување нема да ни се стори бесцелно и неостварливо“ (цит. според: Шопова 2003: 128). Познат е ставот дека љубовта е најтешка меѓу уметностите. Преку љубовта, човекот станува „креативен уметник на животот“, „она што сите ние сме, но сме го заборавиле“ – читаме кај Ерих Фром (2005: 185).

Михаил Епштејн, во својата „Филозофија на љубовта“, ја промислува љубовта како слоевит творечки феномен во пет димензии: 1. „непосредно доживување“, 2. „самосвест“, 3. „плотност“, 4. мечтаење и „освојување“ на можни светови, и конечно, 5. како „јазик“ чија моќ лежи во „вербална метаморфоза на светот“ (Ерштејн 2012: 7, 11). Токму последната димензија, љубовта како „јазик“, е аналогна на веќе посочените согледби на Шопов за „Молитвите...“ како „песна на љубовта“ и како потрага по „нова смисла на зборот“. Впрочем, како супстрат на творечкиот чин, на креацијата, уметноста (што ќе рече и поезијата), на најубав можен начин упатува на привилегијата што му е дадена на човекот да твори на полето на јазикот, како единствена шанса и можност за допир со вечноста. Симбиозата на љубовта и зборот кај Шопов, барем што се однесува до циклусот „Молитвите на моето тело“, на еден чудесен начин, кореспондира и со сферата на мистичното – преку молитвата.

Шопов успеал на еден мошне оригинален начин да ги вкрсти поетското со еротското и со молитвеното, во стилот на теориските премиси на францускиот филозоф и критичар Жорж Батај. Во една од своите најпознати книги, „Еротизам“ (1957), Батај разликува три облици на еротизам: *еротизам на телото* (материјалноста, страста), *еротизам на срцето* (подразбира етички модус) и *сакрален еротизам*, највозвишен од сите видови еротизам (тој не се сведува на љубов кон Бога, туку на копнеж по некое неограничено битие поистоветено со божествениот елемент). Еротизмот ги надминува и смртта,

и теолошката идеја за Бог, и секое мистичното искуство. Единствено нешто што, според Батај, може да се мери со еротизмот е поезијата: „Поезијата води до истата точка кон која водат сите облици на еротизмот: единството, меѓусебното проникнување на посебните предмети. Таа нè води до смртта, а преку смртта, до континуитетот: поезијата е вечност“ (Батај 2018: 27). Сумирајќи ги своите согледби, во заклучокот на книгата, Батај воведува уште една синтагма – *еротизам на тишината* како највозвишена состојба на човековата духовност, како највисок миг на овој феномен, пренесувајќи го од филозофско-антрополошко-социолошката сфера, кон сферата на мистичното (Батај 2018: 277).

Треба ли да се каже дека токму тишината е една од клучните категории во опусот на нашиот Шопов?! Или дека тишината, меѓу другото, ѝ е иманентна одредница и на молитвата?!

Тријадата: молитва – љубов – творештво во „Молитвите на моето тело“ ја антиципираат индивидуалната и универзалната смисла на поезијата на Шопов. *Љубовта*, иако е амблем на личното, секогаш значи и допир со трансцендентното, безвременото: љубовта не знае за Време и Простор, таа е вонвременска и вонпросторна категорија, вечност на мигот или миг во вечноста. Молитвата или *верата*, иако е дел од колективното сеќавање (во смисла на христијанското предание), секогаш имплицира личен однос кон Бога. *Творештвото*, пак, (или уметноста), е и лично, и универзално, и индивидуално, и колективно искуство, а ги проникнува и еротскиот, и духовниот сензибилитет.

Во поетските молитви за љубовта кај Шопов клучна улога има евокацијата на некое Ти („драмски лик или персона“, како што би рекол Елиот) кое претпоставува и драмски дијалог во песната. „Ти“ формата, од една страна, подразбира директно обраќање, а од друга, со него се врши обопштување; „Ти“ е и лично, и безлично. Дали станува збор за „внатрешен монолог“ односно за подвоен субјект, или пак, за постоење вистинска соговорничка (зашто, феминизацијата е експлицитно нагласена)?! Можеби зад „Ти“ се крие женскиот (творечки) принцип, вечната жена, Анима, комплементарен лик на лирскиот субјект, а по својата општост и загадочност блиска до космичкиот принцип (Шелева, 1997: 73)?! За потсетување, во усните обредни песни – оние кои се врзуваат за плодноста и за животниот циклус на човекот, токму женското тело е граничен простор преку кој се воспоставува контакт со светото. Таквото сакрализирано тело се стопува со природата, се космизира, станува извор на сеопшта плодност. А токму тоа е значењето на феноменот на еротизмот: неговата етимологијата се врзува за грчкиот збор „ерос“ што значи љубовен копнеж кој обезбедува непрестајно создавање и постојана обнова на светот. Заемното проникнување на ерос и логос во еротологос, вкрстувањето на желбата и разумот, телесното и духовното, човечкото и божественото се

илустративни за тоа дека еротизмот е секогаш еманација на сакралното и обратно: „еротизмот и светоста имаат иста природа“, затоа што „и двете искуства се екстремни искуства“ – вели Батај (2018: 257).

„Поетот не е оној којшто говори како човек со човек, туку со неговиот глас, како некогаш со Хомеровиот, ‘пее Божицата’“ – ќе истакне во една пригода Бенедето Кроче (1995: 125). Оттаму, не случајно, инспирацијата (или вдахновението), таа „возвишена Муза“ (како што ја именува италијанскиот естетичар) традиционално се врзува, меѓу другото, и за состојбата на вљубеност, значи имплицира една еротска димензија на писмото. Еротските вредности и аспекти на текстуалната практика се иманентна одредница на поетскиот дискурс на Шопов, барем што се однесува до „Молитвите...“ Лирскиот субјект во молитвите на Шопов води дијалог со некое Ти кое не е конкретизирано и чиешто присуство е таинствено, повеќе се насетува, отколку што е фактичко и реално. Во „Седмата молитва на моето тело“, лирскиот субјект ја упатува својата интимна и суптилна молитва токму до таа имагинарна соговорничка:

„Биди милозлива, биди дарежлива и блага
со ова тело од чекање што гине (...)
Биди му родилка, зачни го повторно сега“

Сеедно дали е „девојка, жена, мајка?“ („Трета молитва на моето тело“), таа жена, „непозната“ и „мудра“ („Небиднина“) е „везилка на оваа игра“ („Шеста молитва на моето тело“) во која обајцата (со лирскиот субјект) се „заробени“ „во круг“ („Петта молитва на моето тело“). На тој начин, неименуваната жена во „Молитвите“ на Шопов прераснува во своевидна „*état d’ame*“ – состојба на духот во која тој е способен да твори. И самата поезија, како и состојбата на вљубеност, не се раѓа од нешто остварено, туку од нешто по што се копнее. „Таа најчовечна од сите човечки страсти, таа најдлабока и истовремено најзамрсена загатка, љубовта, патува низ векови како усно предание или како уметност за да нè восхити и облагороди со сите богатства што извираат од човековото срце и да ни го запре здивот пред работ од бездната на очајот осаменички скитнички“ – овие зборови на Шопов изречени по еден сосема друг повод (цит. според: Шопова 2003: 219) се авторефлексивни по однос на лирската поетизација на љубовта во „Молитвите“ и ја промовираат авторовата верба во љубовта, потребата и потрагата по неа како единствена можност за спас на човекот и светот.

Користена литература:

(на кирилица)

- [1] Батај, Жорж. 2018. *Еротизам*. Скопје: Артконект (превод: В. Мартиновски).
- [2] Грос, Елизабет. 2003. *Недофатни тела*. Скопје: Македонска книга (превод: Н. Попазовска-Левкова).
- [3] Златар, Андреа. 2009. *Текст, тело, траума*. Скопје: Центрифуга (превод: С. Анастасова и Д. Плечичиќ)
- [4] Кроче, Бенедето. 1995. *Поезија*. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- [5] Слотердајк, Петер. 2006. *Доаѓање на свет – доаѓање до збор*. Скопје: Темплум (превод: С. Поповска, П. Рау).
- [6] Фром, Ерих. 2006. *Уметноста на љубовта* (превод: Катерина Лазаревска). Скопје, Гурѓа.
- [7] Шелева, Елизабета. 1997. „Од Ерос кон Ейдос (Небиднината како метафизички квалитет во поезијата на Ацо Шопов)“. *Книжевно-теориски студии*. Скопје/Мелбурн: Матица Македонска, 67–78.
- [8] Шопов, Ацо. 2022. „Поетот треба да ги разбуди зборовите“. (Извадок од коментарот на Шопов за песната „Грозомор“ во *Књижевне новине*, бр. 348, 1 март 1969. Београд, стр. 9.) *Синтези* бр. 54, 72.
- [9] Шопова, Јасмина. 2003. *По-трагите на Шопов*. Скопје, Сигмапрес.

(на латиница)

- [1] Gordić Petković, Vladislava. 2016. „Telo u književnosti: upisivanje nelagodnosti, a gde je upisivanje radosti?“ *Sarajevske sveske* br. 49–50, 45–47.
- [2] Erštein, Mihail. 2012. *Filozofija ljubavi: ljubav u pet dimenzija*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- [3] Pešikan Ljuštanović, Liljana. 2016. „Žensko telo kao prostor u usmenoj obrednoj lirici“. *Sarajevske sveske* br. 49–50, 93–108.

Интернет-извори

- Фондација „Ацо Шопов“ *Поезија* – <https://www.acosopov.com>

**HOW TO PRAY WITH YOUR BODY?
(Aco Šopov, "Prayers of my body")**

Lidija Kapuševska-Drakulevska
Ss. Cyril and Methodius University, Skopje

Abstract: Aco Šopov is a poet who is so deeply, with soul and body, dedicated to the creative act and to the Poetry as a synonym of living. This text tries to elaborate Šopov's creative impulse by referring to the cycle of poems "Prayers of my body" from his cult poetry collection *Not-being* (1963). In the context of contemporary Macedonian poetry, Šopov's *Not-being* is illustrative of the creative changes of our literature in the 60s of the last century, in the sense of the best modern European traditions that our poet reached

through symbiosis of personal and universal poetic experience, of lyrical (emotional) and intellectual knowledge, of “singing and thinking” (Heidegger), in the last instance. If “coming into the world” always means “coming into language”, according to the famous phrase of the German philosopher and cultural theorist Peter Sloterdijk, then language is an immanent determinant of human existence. Further, the eroticism of the body as a primordial human urge promotes the body as a synonym of existence. The dilemma: is the body just an object, or can it also be a subject, aware of its sexuality? – opens the way of perceiving the creative process as a kind of erotic act. The life of the body and the life of the word are identified into the poems of the cycle “Prayers of my body” and the sensibility of the body becomes material and medium of poetic expression.

Keywords: *Aco Šopov, poetry, prayer, eroticism*